

МААДЫРЛАР ӨЛБЕС

Василий Петрович Брагин Ада-чурттуң улуг дайының киржикчизи. Он алды харлында, 1942 чылда эки туразы-бile фронтуже чорупкан. Орелдан Қалининградка чедир орукту Василий Петрович тулчуушкуннар-бile эрткен. Немец-фашистиг эжелекчилерге удур тулчуушкуннарга эрес-маадырлыг чоруу дээш аңаа Совет Эвилелиниң Маадыры деп атты тывыскан.

Дайын доозулган соонда Василий Петрович Каа-Хем районда Ленин аттыг колхозка агроном бооп ажылдай берген. Ол ам ында 13 чыл ажылдап турар. Турсоруктүг, кызымак-шудургу кижи тайбың хүннерде-даа мактадып турар. Колхозтуң шөлдеринге чаагай дүжүттү өстүргени дээш, ол улус ажыл-агыйының чедиишкүннериниң дэлгелгезинге ийи удаа киришкен. Тайбың хүннерде ооц карак кызыл күш-ажылды эләэн каш медальдар-бile болгаш «Күш-ажылдың Кызыл Тугу» орден-бile демдеглеттиңген.

Эрткен 1964 чылда Ленин аттыг колхоз, чаагай дү

жүттү алган. 5448 гектар черниң гектар бүрүзүндөн дүйүт 13,4 центнер болган.

Бо чүүлде Василий Брагинниң дайылдажып чораанының дугайын чугаалап турар.

* * *

Фронтуңуц мурнуку шугуму чоокшулан келген. Үгербооларның көксенген даажы ырак эвесте диртигейнип-ле турар. Мырыңай чаа-ла изиг тулчуушкуннар болуп турган черлерниң дарызыг чыды, ыжы-бузу олчаан. Өрттенген бажың-балгат төндүр хып турар, өлген фашистерниң сектори-даа кевирээр берген чыткылаар. Урелген танкылар, үгер-боолар ам анаа-ла ос-озаң апарған, дайынчы техника анаа кадыг-дошкун тулчуушкуннар болганын херечилеп турар.

Смоленск хоорай. Үшкү белорус фронтузунуң шериглери тулчуушкун-бile ооң чанынга кежээликтей имир каксы чедип келген. Адыгжы полкуну эртен даң бажында хоорайны хосталары-бile тулчуушкунче кирир деп командылал черинден дужаал берген. Василий Брагин эжи Иван-бile ийилээ хол пулемёттүг. Дайынчылар ыяк белеткенгеш, манаң чыдымкан. 1943 чылдың орай күзү. Хар чок, чер кара. Ынчалза-даа кыржың соогу аажок. Суг сине берген өл шинел эътти хаарып чыдар.

Хоорайның чоогу тутаалыг чер. Дүннүң караңгызын оя чивишаан, хенертең ракета дээрни чырыды чайынналы бээрge — чер кыры хүндүсүү чүве дег, кайын бээр көску апаар. Аткылажыышын үзүктөлбээн. Бoo даажы, ойнаан күртүлер дег, даңын атсы хүлүрткейнип келген. Немецтер фронтуну аткаар ыяр дээш алды уннуг миномёду-бile хире-хире дааштай бергилээр. Частыр октар улай-улай кээп дүжүп, ажынып шугулдаан чүве дег, черни самдарлап-ла турар. Даң чаа-ла кыйгайып чорда адыгжы полктуң шериглери чыжырадыр атпышаан, хоорайже чаза булгап кирилек. Хоорайга киргелек чорда немецтерниң адары киткээн, ок дээрge чаашын чаап турган чүве дег. Артиллерия огу чара теп каан онгарга Василий биле Иван чыда дүшкеш, пулемёдун хөлдээш ада бергеннэр. Ийи таланың кайызыда ол-ла черинге быжыглангаш, боолажып туруп берген. Фашистер хоорайга мурнунда белеткенип алган болгаш, оларның быжыглалы күштүг. Ынчангаш олар

кызыл шериглерге бурунгаарлаарының аргазын бербээн.

Дүне оңгуга чыдарга Василийге коргунчуг, дүвүренчиг бэлган. Ооң бир-ле дугаар тулчуушкунче кирип турары ол болгай. А херек кырында аткылашкан кирип-кенде, коргар чорук дөгейленип, чүзү-даа билдинмес, чүрек бастына бээр. Харын-даа улам-на бурунгаарлап, дайзыннарның шуптузун пулемёт-бile кыргый тудупсаазы келир. Бoo даажынга, частышканга кулак уокталып калган, баш ишти түүлээр.

Дайзын-бile аткылашыр дээш, хүннүүц бакылап келгенин эскербээн. Василий бир көөрге, ыш-бус, доозун ёттүр, күзүнгү дег, кызыл-хүрең тырыкы көстүп турган. Бир көөрге, соонда өөрү оңгу каскаш, чыдыпкан болган. Тулчуушкунга чүү-даа болганин Брагин эскербээн. Боду хамыктың мурнунда келген. Бир ок сыйт дээш, бөргүн ёде халый берген. Бажын доңгайыпкан. Он тала зында немец пулемёт мырыцай үзүктел чок тарбыдалычдар. Ында ырак эвесте өртсөн калган немец танкының барааны көстүп турган. Эжин тырткаш, сымыранган:

— Көрдүүц бе, дүү ол үрелген немец танк иштинде немец пулемёт бар-дыр.

— Кырында ойбак кара үдүнчэ адаалы.

Василий пулемёду-бile танкыже кезек када бузура дылкан. Немец пулемёттүүц үнү читкен.

— Адып чыткан фриц узуткаттынган-дыр!

— Ол чаңгыс эвес деп бил. Ам база...

Ол аразында мурнунга октар сыгырып келгеш, ийи дайынчыга бичии-ле четпейн, дөң довуракка дээргэе доозун буругайны берген.

— Кончуг чолукту. Гранатаны ацаа чедир шывадалтар аргалыг турган болза, але. Иван.

— Харын дедаан.

— А мен союп чоруткаш, граната-бile өртөндир берилтейн. Сен мацаа чыт.

— Бо хире чаап турган ок сени чагдатпас!

— Оралдажып көрэйн, черле хораниыг-дыр...

Василий Брагин союп чорулкан. А эжи Иван Барак таев демги танкының хос кара үдүнчэ чыжырадыр адала берген. Артында дааш дыңналган соонда взвод командири улуг сержант Володя Киселев бо оцгарже кире халып келген. Ол база аныяк, коргар чүрек чок, кончуг

эрес-орлан эр. Иван билем Василийден беш хар улуг, взвод командири болгандан бээр үр болбаан.

— Че, эжикей, адып-ла чыдыр сен бе? — деп, улуу сержант айтырган.

— Адып-ла чыдыр мен, эш улуг сержант.

— Кортпайн-дыр сен бе?

— Чоп бурунгаарлавайн бардывыс.

— Адып туарын көрбейн-дир сен бе. Ында дайзынның быжыглалы күштүг ышкаш-тыр. Маңаа жамгала-ныр деп дужаал келди.

— Василий дүү ол танкыже союп чорупту.

— Орта кижи бе. Алзыптар эвес деп бе! Оваарымчалыг кылыр херек.

— Хоруп чададым. Чорупту харын.

Таптыг-ла ынчан немец танкының қырынга кара ыш бурт дээш дааш үнген соонда, эдип чыткан пулемёттүң аксы хак дээн. Ынчалза-даа ёске угланышыниардан адышшын үргүлчүлевишаан.

— Көр даан, эш командир, кайгал эр Василий ол пулемётту узуткап кагды! — деп Иван амырап хөөрээн. — Аңаа чедин шыдавас боор деп коргуп чыттым.

— Эр хей! — деп, улуг сержант Киселев Брагинич мактаан. — Дидимнерге оқ дынымас....

— Ой, ой, чүү болду! — деп, Иван бажын көдүргеш, алгырып чорда, частыр оқ дааш-шимээнниг келгеш, оңгу чанында дүшкен. Буступ чаштаан довурак болгаш борбак даштар дайынчыларның қырынче урдуна берген. Артында база-ла частышыши сирт дээн.

— Эш улуг сержант, немец танкылар кел чор

— Кайда кел чор?

— Хоорай талазындан. Бирээ, ийи, үш...

Аар танкылар узун, чоон уиннуг бооларын мурнунчे содуйтуул алган, оожум соястап кел чорааннаар. Олар хөме адып эгелээн. Диистиндир чыткан кижилерниң чам дыктары аткаар дап берип, дедир союп-даа туар. Ден эвес тулчуушкунга адыгжы взводтар аткаар кыстыраар ужурга таварышкан. Чоокшуулап кел чораан танкыларның бирээзиниң илчирбе дугуюнүү адаянга частышыши болган соонда, танк хажызынче эргиле бергеш, ол-ла черинде турупкан. Василий Брагин ону база узуткаан Бирээзи өртени бээргэ, арткан ийи танк бурунгаарлавайн, ол черинден адып чоруй. хажызынче ээйтарткан.

Дайынчылар тулаалыг арыг иштинге желгенде хүн бедий берген. Иван Барактаев көөргө, мурнунда дөңгелик аразында кижи союп кел чораан. «Немец ирги бе?» деп бодааш, боозун аны бергеш, шыгаап алгаш чыткан. Демгизи Василий Брагин болган. Оозунун арны-бажы шулу кара довурак, ынчалза-даа омак-хөглүү аажок, биеэги-ле чацы хөвээр болган. Оон хыы хангандай-бие айтырган:

— Ийизи корткаш, дедирленипти, көрдүң ыйнаан!

— Көрбес боор бе! — деп, Иван бадыткаан. — Взвод командири улуг сержант Киселев база көрдү. Сен танкыга канчап чеде бердин, Васька?

Ында эрги буга уну бар чүве-дир, ооң ишти-бile союп чеде бердим — дээш ыйт чок барды. Бир пулемётту граната-бile канчаар узуткааш, база бир танкыны буза төвискенин чугаалааш, чоорул ону, шупту солдаттар ындыг-ла болгай деп бодаан ышкаш, оон ыңай чүнү-даа чугаалавады. Дайынчылар арыг кызын дургаар камгалал кылып, тулчуушкунга белеткени берген. Тус-тус взводтар четчележип келген. Ол тулчуушкунга улуг сержант Киселевтүң взводундан үш кижи балыг-латтырган, ийизи дөңгеликтig тулаага мөңгези-бile чыдыпкан болган. Өлген ийи кижиниц бирээзи Василий Брагинниң мурнунда кады өөренип, кады ажылдап, фронтууга кады келгеш, чангыс взводка чораан эжи Петр Савельев болган.

Смоленскини хостаары дээш тулчуушкун неделя хире үргүлчүлөп келген. Хоорайның чамдык кудумчулары бирде кызыл шериглерниң холунга-даа кирип кээр, бирде немецтер катап эжелеп алтар-даа турган. Кадыгдошкун тулчуушкуннар-бile дайзынның быйыглалын буза шаап, кемдеп-кергээн хоорайны хостааш, үшкү белорус фронтузунун шериглери бурунгаарлап чорукан.

Адыгжы полк тулчуушкун-бile Витебск хоорайнын чанынга келген. Тулдур халдаашкын-бile хоорайны алыры берге турган. Аңаа база-ла кадыг-дошкун тулчуушкуннар болгулаан. Бирде совет шериг кезектери ыйып кире бээр, чамдыкта немецтер дедир кызып үндүрүп кээр. Хоорайның ийи талазы-бile чаза булгааш, дайзынның тыылын үзе кирип, бүзээлээр деп дужаал келген. Адыгжы полк Витебскиниң чөөн талазынче тулчуушкун-бile оюп чорукан.

Ынчан ёзуулуг җыш апарған. Черниң қырын кылын

хар шыпкан. Ыяштарның будуктарын аар ожуктар халайтыр баскылап алган турар. Қыштың соогу қыңчыктырар-даа хире эвес, идик хепти өттүр ажынадып турар. Немецтер артында-ла хар-бile өңнеш ак халаттар кедип алган тулчуушкунче кирип турар. Шала кежээликтей апарганда немецтерниң атаказын ойтур шапкаш, адыгжы полктуң бирги ротазының дайынчылары бир бедигешти эжелеп алган. Василий Брагин база-ла хамыктың мурнунда пулемёдун дизиредин чыткан. Қайының-на чүве ийик, немецтерниң аткан миномёдунуң частыр октary бедигеш ындында дүжүп, частып турар. Брагин онудаа тоовайн, улам бурунгаар союп бар чораан. Оон-моон чыжырадыр ада бәэр орта, немецтер мөгүдеп, быжыгланып алган черинден турал халчып, дезип эгелээн. Дайынның дүвүрөй бергенин көрүп кааш, Василий Брагин «Ура-а!» деп алғырыбышаан, бурунгаар маңнапкан. Ооң өске өөрү база-ла ураалааш, атакалап кирипкен. Брагин пулемёду-бile атпышаан маңнап олурда, мырыңай чаңынга частышылып дизирт дээн. Чык-чак қыннып, карак оду қызаш дээн, чер қыры чоорту-ла караңгылап, дуглагып келген. Калбаш кээп дүшкен. Өске дайынчылар атакалаан түлүк-бile база бир чугула турушту ээлеп апканинар.

Шериг госпиталы. Балыгланган кижилерни ацаа эккеп турар. Василий Брагин база ында. Миннип кээрge кедергей-ле аарышкылыг болган. Дижин ызырынып шыдажып чыткаш билинмейн баар. Элдеп-эзин чүве караанга көстүп келир. Төрээн чери Ермаковск. Ада, иези болгаш дуцмазы бо. «Фронтуже чорутканымны боларга дыңнаткан эвес мен, чүү дээр чоор?» — деп, Василий боданып олурар. Ынчалза-даа авазы: «Фронтудан канчап чедип келдин, оглум. Қаң-кадык ышкаждыл сен?» деп айтырар. «Тулчуушкуннарга киржип турдум. Чедип келгеним бо-дур». «Күжүр оглумну, сени сактып, бичии кижи канчап-ла баар ирги деп коргуп турдум ышкаждыл». «Ам дедир чоруур мен, авай. Сұксаарымны, сугдан берип көрем». «Сугну чоор сен, сүттен иживит» — дээш, авазы улуг стаканга сүт куткаш сунган. Василий онутудуп алыр дээргэ шимчэттимес. «Бо канчап барганың ол, оглум? — дээш авазы стаканы сгулунуң эрзинге чедире бээр. Стаканда сүттү ижер деп чыткаш, Брагин база катап медерел кирип келген. Арны-бажын дуй ша-

рып каан. Чүү-даа көзүлбес. Улус чугаазы дыңналып кээп тураг:

- Бо кижиини дүрген кеспес болза, хоржок. Байдалы аар-берге-дир.
- Канчаар балыглатканыл?
- Бажынче бузунду кирген. Бир караанче база
- Ынчаарга дүргедээр херек!
- Кезиишкін нарын.
- Шынап-ла берге-дир...

Кезиишкін канчаар эрткенин, үр азы жыска болғанын Брагин билбээн, «удуп» эрттирген. Үш хонганда медерел кирип, миннип келген. Арны-бажы шарыглыг хевээр.

- Ол ам ажырбас, дирли бээр — дижип, сестраларның ынчаар чугаалажып туары Брагинге дыңналып келир. «Шынап-ла дирли бээр ирги мен бе? Экирий бээр мен! Ам-даа фашистерни сокчур херек! Чок, өлбес мен!»

- Шынап-ла тыны быжыг-дыр.
- Барык-ла беш хонукта медерсл кирбейн чыткан болгай.

- Бузунду бичии-ле болза, бажының мээзин өде халый бер часкан-дыр. Ону кескес, уштуп каапкан. Ам ажырбас.

...Чартык ай эрткен. Василий Брагинниң балыы эттинип, беду чүгээр сегип келген. Карааның шарыын ап каапкан, чүгле бир караа чүве көре албас.

Бажының дүгү шулу ак, кырлаң бедик думчуктуг, хаваанда, тарып каан чүве дег, доора дургаар сыгыгларлыг, ооргазы күдүгүр, чолдак сыйныг, бичиң сыгырзымаар карактарында отчугаштар чайнаап турар кырган эмчи Брагинниң чанынга келгеш, айтырган:

- Че, кандыг-дыр сен, солдат? Сегип чыдыр сен бе?
- Четтирдим, доктор. Сегип чыдыр мен. Мени дүр-ген-не...

- Ам қайнаар далажыр сен?
- Фронтуже...
- Ой сени-даа! — дээш, кырган доктор хөглүг каттырган. — Ам тыылчे чоруур херек. Сээц жылыш чүвөн ында.

- Канчан ындыг боор, доктор! Мен сегип алгаш, фронтуже чоруур мен.

- Мээн бодалым ындыг эвес. Бир караа база бак-

сыраан-дыр. Бажын сөөгү тавыланган, бичи-ле эпчок болур болза, өлгей сен. Комиссия шиитнирлээр ыйнаан.

Брагин шериг госпиталынга ай ажыр чыткаш үнген. Фронтуже чоруур дээш бир удаа комиссияга кирген. Чөвшээрэвейн барган. Боду командылал черинче рапорт чоруткан. Ооц соонда кээп, ийги удаа комиссия ооц фронтуже чоруурун чөвшээрээн.

1944 чыл. Фронт барынын чүкче ырап чоруй барган. Минскиниң-даа ындынга бир-ле черге тулчуушкуннаар динмиrep турган. Василий аңаа баргаш, бодунуң адыгжы полуугун тып алган. Ооц полуугу тулчуушкунга киришпейн, курлавырга түр турган. Ында ооц таныыр кижилери эвээш арткан болган. Бир дугаарында взвод командири улуг сержант Киселевка ужуражы берген.

— Кадыг эрни! — дээш, демгизи Василийни куспактапкан.— Маадырлар өлбес чүве болгай!

— Ээп чедип келдим, эжим командир — дээш. Брагин ёзулат айткаан.

— Эр-хей! Ам-даа дайылдажыр бис.

— А Иван кайдал?

— Взводта хевээр. Ажыы-бile чугаалаарга, бистиң оолдар ховартаан болдур ийин. Чaa кижилер немешкен.— Оон командир чугааны куюлдуруп, өске айтырыг салган: — Че, кадыың кандыгыл?

— Көңгүс кадык-тыр мен, эжим улуг сержант.

Командир ону топтап көрген. Василий анаадагызы ышкаш эвес, арны ак, арып-доруп, шилгерей берген. Кадыр, делгем хаваанда болгаш бир карааның кирбииниң үстүндө ыскытталчак сорбулар бар апарган. «Моон сонгаар та кандыг истер бар апаар чүве? — деп улуг сержант иштинде боданган.— Амдышында дириг олуардыр бис, а ынчап чоруй өлүг-даа чыдар магат чок. Да-йынның хойилзуу ындыг. Өлүм-чиidim чок дайын турбас».

Хүннер эртип, Кызыл Шеригниң кезектери хоорай, суурларны улай-улай хостап, дайзынны туюлунга чедир согары-бile улам ынай сывырып бар чораан. 1944 чыл төнүп турда, Ушкү Белорус фронтузунуң шериг кезектениң чамдызы ССовет чурттуң кызыгаарындан үндүр сывыргаш, акы-дуңма Польшаның кызыгаарынче эртип кире берген, а өскелери совет-польша кызыгаарга чыпшыр чедип келген. Адыгжы полктуң да-йынчылары Сувалки деп кызыгаарда хоорайны таварты

Польшаның девискээринче кирер ужурлуг турган. Ол хоорайга немецтерниң быжыглалы күштүг болган, ынчангаш фронтунуң шугумун элээн каш хонуктарда дедир ыйып келген. Хоорайны бүзээлээш алышы-бите совет шериглер ийи талазынче оюп чорупкан.

Кезек-кезек, үзүк ыяштыг черлер. Арыг иштинге турган каш бажынарлыг суурну ийи рота келген түлүк биле апкан. Ынчалза-даа немецтер чаа күш тыртып эккелгеш, тулчуушкунче «тигрлер» кирипкен. Ден эвес тулчуушкун бүдүн чартык хүн үргүлчүлээн. Ийи дүн. Аткылажышкын намдал, караңгы-бите кады ыржым апарган. Дайынчылар камгалалда.

«Шуптузу-ла бир дөмей дүннер — деп онгуга чыт каш, Василий Брагин боданган. — Ийи бүдүн чартык чыл... дүвүрээзиннинг, уйгу чок дүннер». Ол дүн Василий Брагинге онза ыржым кылдыр сагындырган. Дем чаа-ла бооп турган изиг тулчуушкуннар ам анаа хамаан чок. Чаалап алган дүнеки бичии ыржым шынап-ла магалыг! Ооң бодалынга ёске чуулдер кирип туарар. Онгуга дискеек кырынга күдүйүп олуруп алгаш, кадыг кылбыжын соргулаарга артында чаагай, чыды безин онза. Бир ийинче ийлендир хөлестеп чыдыптарга, ооң солагай талакы хөрээнде чүве кыңгырадыр дагжай берген. Василий Брагинниң дайынчы ачы-хавыяларының херечилери ол. «Эрес-диidim чорук дээш» деп медаль. Ону баштайгы тулчуушкунга эрес-диidim чоруу дээш алган. «Алдар» деп орденниң үшкү чергези. Ону разведка үезинде кылган маадырлыг чоруу дээш алган. Ийет, ол бүгү эки-ле-дир. А Иван Барактаев кайдал? Эки-ле эш болгай. Ийи чылды ооң-бите кады фронтуга эрттирген. Ол шагда-ла өл шык черни куспактапкаш удуй берген бооп чадавас. А балыглаткаш, госпитальда барган болза... көржү берип болур. Фронтучу салым-чол ындыг-дыр ийин.

Ынчан Брагинниң чанынга Ибрагим Мамбетов че дип келгеш, дон черге салам олура дүшкен. «Қылаштап чорда безин чер сиртигайнып чоруур, мөгө-шыырак-ла эр ийин мон» деп Василий боданган.

- Че, сөок эвес-тир бе, Василий? Тамыйгы бар бе?
- Ажырбас, оң. Таапқылаксай-дыр сен бе?
- Мээсний төнген ийин.
- Ма! — дээш, Брагин олче чанчынын сунган
- Чылыгып алыр сен бе, Василий.

— Сенде бар бе?

— Сенээ эккелдим.

Соок фляга аксы койт-койт дээн соонда:

— Ма, пактавыт — дээш, Ибрагим демгизинче сунган.

Пактаптарга соок, артында хоюг ышкаш болган. Ынаар-ла ажыцайнып ажа бергеш, аш ижинни изицнеди берген.

— Чиптер чүве болза аа.

— Менде бичии хлеб бар.

Кадыксай берген бичии хлебти Ибрагим салбыр командиринге сунарга, оозу чүгле чартынын буза тудуп алгаш, дедир берген.

— Чок, мен ажырбас. Куруг кижи сен чи!

— Четтиридим! Чартыы меңээ четчир. Бодуң харын куруг-дур сен.

Ээлчеглиг дүннүү база-ла ынчаар олуруп эрттирген нер. Дыка-ла ыракта, фронтунуң артында, көксенген дааш черни сирт кылган соонда, фронтунуң мурнуунда, немецтерниң быжыглалында, күштүг частышкын дирст дээн. Ынчаар-ла улашкан турupкан. Артиллерия адышкыны ийи шак үргүлчүлөп келген.

Халдап кирер деп дугурушкан шагы тик алды. Тус тус салбырларның баар угланышкыны шагда-ла тода раттынган. Ам чүгле медээ манаары арткан.

— Ногаан ракета кажан-на ужугууп үнер болду — деп, Мамбетов шагынче көргеш, чугааланган. — Мурнууста суурнуң үстүү ужун таварыыр дужаалды биске берген болдур эвеспе. Шуптузунга билдингир ыйнаан.

Чык дарст дээн соонда, ногаан ракета дээрже дүн дүүштелип үнүүпкен. Кезектер халдап кирипкен. Адышкын дээрге чыкылаар чүве. Тура халчып, чыда дүжүп, атышаан, бурунгаарлап чорупкан. Хутор ындыг-ла уулуг эвес. А немецтер совет шериглернин хоорайны бүзээлөп келирин билип кааш, олчө эртирибес дээш, күштүг техниказын ынаар октааш, орукту дуй турupкан. Ындыг быжыглаашкынны атака-бile алыр арга чок. Суурнуң ужунга кирил чорда, ындында шаарашиб ыяштар аразындан «тигрлер» сиртерин сирбейтип алган, ырланаып үнүп келген. Кадыг-дошкун тулчуушкун шак хире үргүлчүлээн. Ол угланышкынга техника талазы-бile артык күштүг дайзын уулуг чидириглерге таварышса-даа, туружун бербейн, совет шериглерни аткаар кызып

үндүрүп желген. Изиг тулчуушкун үезинде ийги рота суурпун хажызынче ханылап киргеш, немец танкыларга үзе кирдирипкен. Адыгжы полк аткаарлап эгелээн. А үзе кирдирген рота дең эвес тулчуушкунче кирген. Үнериниц өске аргазы чок. Долгандыр немец «тигрлер». Чаңгыс-ла ынаныш — соондан чаа күштүг чаза булгап келири. Холбаачыны мүн-не чоруткан. Ротаның дайынчылары адып-боолап, граната биле танкыларны чаза тепсип, сөөлгү болдунар аргазынга чедир тулчуп желген. Тулчуушкун ийи шак үргүлчүлээн.

Рота командири улуг лейтенант коммунист Вячеслав Бондаренко дайынчыларның хей-аъдын көдүрүп, боду ийи немец танкыларны граната биле өртөндөр шаапкан. Дайынчылардан каш-ла кижи арткан. Бүзээлээшкүнний дээрбээ улам-на чырылып олурап.

— Дайынга дүжүп бербес! Амытынны артынга кагаш, сокчур! — деп, коммунист Бондаренко алгыргаш, чоокшулат кел чораан ийи танкыже союп чорупкан. Танкыдан дорт аткан ок шуут-ла ацаа барып дегген. Бондаренко ыыт чок барган. Сержант Брагин ону көрүп кааш, дүрген-не рота командиринге союп чеде берген. Командир тын чок. Ооң чанында чыткан гранатаны сегирип алган:

— Эштер солдаттар, дүжүп бербес!

Бинчан Брагинниң эктинге дайынның огу кээп дегеш, ону аар балыглапкан. Ону Ибрагим Мамбетов сегирип алган.

— Гранадың бер! — деп, Брагин дужааган. Танкыга удур ийи граната арткан болган. — Дүрген, шымда!

Танкылар улам-на чоокшулат кел чораан. Василий Брагин командылаан:

— Дүжүп бербес! Гранаталарынар белеткеңер!

Боду бурунгаар, танкыларга уткуштур союп чорупкан. Чадаң ыяштар аразынга көзүлбейн барган. Бир танк ында-ла өртени берген. Ооң чаны-бile кел чораан танк база часты берген. Өртөнгөн танкылардан үнэ халышкан фрицтерни чыткан дайынчылар кыргый туткулапкан. Хажыларындан кел чораан өске ийи танкылар дедир ойта дүшкен.

Ибрагим Мамбетов Брагинге чүгүрүп чеде бергеш, командирниң балыын шарыыр деп белеткенип чыдырда, ийи талазындан үш-үш — алды танкылар бо кел чораан

— Дүрген гранатадан! — деп, сержант Брагин Ибраһимге дужааган.

— Танкыга удур граната чок-тур.

— Анаа гранаталар бар болза, боодалдай шарыңа!

Бар-ла гранаталарны үш кезек кылдыр бөле шарып-кан. Дайынчыларның чамдыктары балыгланган. Қашла кижи арткан.

— Эш командир, үш шарыгны алгаш, танкыларга удур мен чоруптайн — деп, Мамбетов сержант Брагинге чугаалаан. — Силер балыгланган-дыр сiler.

— Чок, рота командириниң орнуунга дужаап тур мен. Өлгенней мен өлүйүн, шарыглыг гранаталарың бээр экkel! Брагин балыг холун сөөртүп алгаш, шарыглыг гранаталарны кадык холу-бile хөрээнге чыпшыр кыс-каш, танкыларже уткуштур союп чорупкан. Үш танк мырыңай чоокшуулап келген. «Чоп шимээн чок барды! Азы октап чадап кагжык ирги бе? Ам хей-дир». Хенер-тен кыдыында чораан танк астылаш дээн соонда, час-тышкын бузуралы берген. Оон бетинде «тигр» база-ла чалбыраашталы берген. Ушкүзү ээп четтикпейн чораашла салбараш дээн. Ынчан соондан совет танкылар чедип келгеш, арткан дайынчыларны камгалап алган. Василий Брагин медерелин оскуунупкан.